

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Силвия Трифонова Трифонова-Праматарова, Университет за национално и световно стопанство (УНСС), София

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор” в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8 Икономика, докторска програма “Финанси, застраховане и осигуряване”, Университет по застраховане и финанси, София

Автор: докторант Владислава Цолова

Тема: „Управленски и финансови аспекти на дейности, свързани с корпоративната социална отговорност в България”

1. Общо описание на представените материали

Със Заповед № 205/05.06.2026 г. на ректора на Университета по застраховане и финанси (УЗФ) чл.-кор. проф. д.ю.н. Борис Велчев, съм назначена за член на научното жури за осигуряване на процедурата за защита на дисертационен труд на тема „Управленски и финансови аспекти на дейности, свързани с корпоративната социална отговорност в България“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в Област на висше образование 3. Социални, икономически и правни науки, професионално направление 3.8 Икономика, докторска програма „Финанси, застраховане и осигуряване”. Автор на дисертационния труд е Владислава Цолова. Научен ръководител е проф. д.н. Юлия Добрева. С решение на научното жури на първото му заседание съм определена за изготвяне на рецензия на трудовете на кандидата в рамките на настоящата процедура.

Материалите, представени от Университета по застраховане и финанси, включват всички необходими документи за процедурата, а именно: дисертационен труд, автореферат на български език и на английски език, списък на публикациите, публикации по дисертационния труд, справка за изпълнение на националните минимални изисквания за придобиване на ОНС „доктор“ по професионално направление 3.8 Икономика, декларация за достоверност и оригиналност, заповед за научно жури, автобиография. Докторантката не е представила самостоятелна справка на научните приноси. Приносите са посочени в автореферата и в заключителната част на самата дисертация, но между тях има известно разминаване.

Прегледът на всички документи за процедурата ми дава основание да заключа, че са спазени нормативните изисквания за допускане на докторантката Владислава Цолова до участие в процедурата по защита на дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор”.

2. Кратка биографична информация на кандидата

Владислава Цолова е завършила Математическата гимназия „Гео Милев“ в Плевен през 1988 г. Придобила е ОКС „бакалавър“ във ВХТИ-София, специалност „Обработка на металите чрез пластична деформация“ през 1994 г., след което ОКС „магистър“ в УНСС, специалност „Социално и застрахователно дело“ през 1999 г. В Института за следдипломна квалификация (ИСК) на УНСС тя е завършила специалност „Право“ през 2004 г., след което е впечатляващо, че тя е завършила още три нови магистърски специалности в различни университети: „Управление на човешките ресурси и лидерско поведение“ във Висшето училище по застраховане и финанси (ВУЗФ) през 2017 г., „Психология“ във Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“ през 2021 г., и „Управление на образованието“ в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ през 2022 г. От 2023 г. тя е докторант в докторската програма „Финанси, застраховане и осигуряване“ в Университета по застраховане и финанси. Заслужава адмирации нейният образователен и академичен път на развитие, както и професионалният ѝ опит, който е тясно свързан с придобитите степени и квалификации.

Професионалният си път Владислава Цолова започва през 1999 г. като експерт по маркетинг и продажби в „Терем“ ЕАД – Централно управление. Оттогава досега тя е натрупала много богат практически опит в банковата и финансово-административната сфера. Тя е работила в различни банки и търговски дружества като „Райфайзбанк Лизинг България“ ООД, „Дойче Лизинг България“ ЕОД, „Райфайзбанк България“ ЕОД, Общинска банка АД, и други.

От 2009 г. Владислава Цолова е посветила професионалната си кариера на практическата и управленската дейност в сферата на социалните услуги за деца. Тя е основател и председател на Сдружение „Аутизъм ДНЕС“ – първият по рода си в България Център за приложен поведенчески анализ за деца с аутизъм с центрове в Плевен, София и Бургас, на които тя е директор. Именно дългогодишният опит и експертиза на Владислава Цолова в сферата на социалните услуги за деца обуславят разработването на дисертационния ѝ труд относно управленските и финансовите аспекти на дейности, свързани със социалните услуги. Тя е инициатор на ежегодната кампания по случай Световния ден за информираност за аутизма (2 април) и организатор на Първата международна конференция по аутизъм в България (2019 г.) с участието на международно признати специалисти. Тя притежава разнообразна допълнителна квалификация в областта на поведенческата икономика, приложния поведенчески анализ, когнитивното изкривяване, финансовите пазари, метода TOMATIS и др. от Yale University (2025 г.), Duke University (2025 г.) и др.

3. Актуалност на темата и уместност на целите и задачите

Безспорна е актуалността и значимостта на темата на дисертационния труд на Владислава Цолова във връзка с пътя на България към устойчиво развитие на социалните услуги.

Акцентът е върху предоставянето на социални услуги и работата с лица със специални потребности и по-конкретно върху дейността на организацията „Аутизъм ДНЕС“. В труда е проведено емпирично изследване чрез анализ на Сдружението „Аутизъм ДНЕС“, с проследяване на реални зависимости между организационната структура, финансовата диверсификация и устойчивостта на социалния ефект.

Целта на дисертационния труд на Владислава Цолова е да се анализират и концептуално осмислят управленските и финансовите аспекти на дейности, свързани с корпоративната социална отговорност (КСО) в България, и на тази основа да се разработи интегриран управленско-финансов модел за устойчиво предоставяне на социални услуги. Тази цел е декомпозирана в 7 изследователски задачи: 1/ изясняване на теоретичната същност на КСО; 2/ анализ на мястото на социалните услуги като нейна институционализирана форма; 3/ изследване на нормативната и институционалната рамка в България; 4/ систематизиране на управленските и финансовите модели; 5/ разработване на индикаторна рамка за анализ; 6/ провеждане на емпирично изследване чрез казусен подход; и 7/ формулиране на препоръки към публичните политики и управленски практики. Чрез изпълнение на целта и задачите на труда, става възможно да се дадат полезни насоки за разработването на по-ефективни организационни модели при предоставянето на социални услуги в България в условията на ограничени ресурси, икономическа несигурност и чести институционални промени.

4. Познаване на проблема

Докторантката е много добре запозната с проблема на дисертационното изследване. Формулирани са обект и предмет на изследването, изследователска теза и ограничения на изследването. Обект на изследването е КСО като съвкупност от социално отговорни дейности, реализирани в рамките на взаимодействието между публичния сектор, бизнеса и гражданското общество в България. Предмет на изследването са управленските и финансовите аспекти на дейности, свързани с КСО, с аналитичен фокус върху социалните услуги като институционализирана и устойчива форма на социално отговорна дейност.

Изследователската теза на труда е, че КСО генерира устойчив и измерим социален ефект единствено при наличие на институционализирана управленско-финансова рамка, която интегрира стратегическо планиране, ресурсна предвидимост, управленски контрол и механизми за оценка на резултатите. В съответствие с това основната хипотеза приема, че устойчивостта и качеството на социално отговорните дейности са функция не толкова на обема на ресурсите, колкото на степента на тяхната управленска и финансова институционализация.

5. Методология на изследването

За изпълнение на целта и задачите на дисертационния труд са използвани разнообразни изследователски методи: теоретико-методологичен анализ, исторически подход, сравнителен анализ, преглед на литературни източници по проблематиката на изследването, метод на анализа и синтеза, метод на индукция и дедукция, качествен документален анализ, анализ на финансови, кадрови, организационни и социални показатели, финансов анализ на реални счетоводни данни, казусен метод. Приложеният казусен подход е от типа „мултилокационен казусен метод с вградени аналитични единици“ (embedded case study design), при който организацията „Аутизъм ДНЕС“ функционира като основен казус, а отделните центрове за социални услуги, разположени в трите различни общини – Плевен, София и Бургас, се третират като подказуси (embedded units of analysis). В труда е дадена обосновка на избора на този тип метод на казусните изследвания (Yin, 2018, Flyvbjerg, 2006, Eisenhardt, 1989).

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд на Владислава Цолова е с общ обем от 246 страници. Изложението се състои от увод, основен текст в 3 глави, заключение, приноси, препоръки към публичните политики и управленски практики, библиография и 6 приложения. Библиографията на дисертационния труд съдържа многобройни литературни източници, в т.ч. международни, български и нормативни. Техният общ брой в действителност обаче не отговаря на посочения в автореферата. Дисертационният труд съдържа 20 таблици и 13 фигури.

Първа глава на труда, в обем на 27 страници, е посветена на изследването на теоретичните основи на КСО и социалните услуги. Изяснява се КСО като управленска и икономическа концепция и са открити нейните съвременни модели. Акцент е поставен върху теорията на заинтересованите страни, концепцията за споделяната стойност, моделът “устойчиво развитие и социална отговорност” и европейския регулаторен контекст на КСО – Директивата за корпоративно устойчиво отчитане (CSRD), европейските стандарти за устойчиво отчитане (ESRS) и социалната таксономия на ЕС. Всичко това е прецизирано през българския контекст на социалните услуги, на който е направен критичен прочит.

Втора глава на труда е посветена на методологията на изследването и е в обем на 58 страници. Тук е описан изследователският подход и дизайн, аналитичният модел, използваните изследователски методи, индикаторната рамка, операционализацията на хипотезите и аналитичните процедури, източниците на данни и техниките за анализ, валидността, надеждността и ограниченията на изследването, и казусният дизайн. Съществен интерес тук представлява анализът на финансовата таксономия като методологичен инструмент за систематизиране, структуриране и аналитично разграничаване на финансовите ресурси между различни типове ресурси – публични (държавни и общински), проектни, дарителски и смесени форми на финансиране – и за оценка на тяхната роля за финансовата устойчивост на

социалните услуги. Финансовата таксономия служи за методологичната основа на емпиричния финансово-икономически анализ, проведен в трета глава на труда.

Трета глава на труда е посветена на емпиричния анализ на управленско-финансовия модел на социални услуги по примера на Сдружение „Аутизъм ДНЕС“ и логично заема най-голям обем - 126 страници. В нея практически и систематично се представя връзката между разполагаемите ресурси, управленските решения и социалния резултат на сдружението в периода 2017-2024 г. За целта подробно е изследвана организационно-институционалната рамка, управлението на човешкия ресурс и най-вече финансовата динамика и моделите на финансиране на сдружението в периода 2017-2024 г. На тази основа е направена емпирична оценка на резултатността и социалния ефект, в т.ч. с опит за прилагане на социална възвръщаемост на инвестициите (SROI). На тази база е изграден интегриран управленско-финансов модел на сдружението и е направен стрес тест при три сценария (нисък, среден и висок шок). Правилно е обърнато специално място на връзката между управленските решения, вложените ресурси и постигнатите социални ефекти на сдружението – по съвременните модели на управление, основани на резултати на Каплан и Нортън.

В Заключение на труда са обобщени и систематизирани основните изводи от изследването. След заключението са формулирани препоръки към публичните политики и управленски практики.

7. Научни приноси и значение на резултатите от изследването за науката и практиката

Дисертационният труд на Владислава Цолова съдържа значими научни и научно-приложни приноси. Приносите са формулирани като теоретични, методологични и приложни. Описанието на някои приноси е твърде подробно, най-вероятно с оглед на детайлната им аргументация. Приносите са посочени в автореферата и в заключителната част на самата дисертация, но между тях има известно разминаване.

Според мен основните научни и за научни-приложни приноси на труда са следните:

1. Обогаляване на съществуващите знания относно устойчивостта на социалните услуги чрез разработването на целева интегрирана теоретико-аналитична рамка, обединяваща финансовата архитектура, управленската институционализация, човешкия ресурс и социалния ефект в единна системна конструкция.
2. Аргументиране необходимостта социалните услуги да бъдат разглеждани не като текущ публичен разход, а като форма на социална инвестиция, която генерира дългосрочна социална и икономическа възвръщаемост.
3. Обоснована медиаторна роля на човешкия ресурс между финансовото обезпечаване и резултатността на социалните услуги.

4. Разработен и приложен аналитичен интегриран модел за оценка на устойчивостта на социалните услуги по примера на Сдружение „Аутизъм ДНЕС“ чрез изграждането на интегрирана индикаторна матрица по три ключови измерения – финанси, човешки ресурс и резултати/въздействие.
5. Приложен сценариен анализ и проведени стрес тестове на финансовата устойчивост и публичното финансиране на социалните услуги в България по примера на Сдружение „Аутизъм ДНЕС“.
6. Формулирани практически препоръки към отговорните политики-мейкъри за публичната политика в социалната сфера у нас.

8. Оценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантката е представила 3 научни публикации по темата на дисертацията, които са изцяло под формата на статии, публикувани в списание „Управление в бизнеса и публичния сектор“, което е нереферирано списание с научно рецензиране. И трите публикации са самостоятелни.

9. Оценка на съответствието с националните минимални изисквания

Справката за изпълнението на минималните национални изисквания за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.8. Икономика, показва, че представените от докторантката публикации формират 80 точки.

10. Лично участие на кандидата

Считам, че дисертацията е дело на самата докторантка.

11. Автореферат

Авторефератът е в общ обем от 44 стр. и отговаря на структурата и съдържанието на дисертационния труд. Авторефератът обаче има известни слабости – например, при графичното представяне на аналитичния модел, както и някои повторения, големи празни полета, недостатъчно добро оформление.

12. Критични бележки, въпроси и препоръки

Имам следните критични бележки и препоръки към дисертационния труд на Владислава Цолова:

1. В труда е анализиран един единствен казус – Сдружението „Аутизъм ДНЕС“, но препоръчвам за по-голяма представителност да бъдат изследвани и други подобни случаи на предоставяне на социални услуги. Полезно би било да бъде направен сравнителен анализ с подобни сдружения в други държави (за организации за сходен предмет на дейност).
2. Във връзка с представянето на разработения практически инструментариум за оценка на устойчивостта на социалните услуги в глава трета на труда, изчисляването на различните

индикатори и схематичното представяне на резултатите би следвало да бъде по-нагледно и по-прецизно.

3. Структурата на дисертационния труд е небалансирана – първа глава е много по-кратка (16 стр.) от втора глава (58 стр.) и от трета глава (126 стр.).
4. Приносите са посочени в автореферата и в заключителната част на самата дисертация, но между тях има известно разминаване. Преоръчвам да бъдат уеднаквени на двете места.
5. В автореферата е посочено, че библиографската справка съдържа 230 литературни източника, но тя съдържа по-малко. Необходимо е да се прецизира техният брой.
6. Налице е несъответствие между съдържанието и номерацията на точките и подточките в труда.
7. Налице е разминаване между фигурите в дисертационния труд и в автореферата.
8. Авторефератът има и други слабости – например, при графичното представяне на аналитичния модел, както и някои повторения, големи празни полета, недостатъчно добро оформление.
9. Имам въпрос към докторантката: Каква е икономическата обосновка на следните два показателя „Приход на дете“ и „Приход на служител“ при анализа на структурата на приходите на Сдружение „Аутизъм ДНЕС“?

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на тема „Управленски и финансови аспекти на дейности, свързани с корпоративната социална отговорност в България“, с автор Владислава Цолова, представлява задълбочено изследване по тази проблематика. Представените материали са съобразени с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Наредбата за прилагане на ЗРАСРБ, както и Наредбата за прием и обучение на докторанти в Университета по застраховане и финанси.

Въз основа на това давам положителна оценка на научните изследвания, представени в горепосочения рецензиран дисертационен труд и автореферат, и предлагам на уважаемите членове на научното жури да присъдят на Владислава Цолова образователната и научна степен „доктор“ в област на висшето образование 3. Социални, икономически и правни науки, професионално направление 3.8 Икономика, докторска програма „Финанси, застраховане и осигуряване“, Университет по застраховане и финанси, София.

27.07.2026 г.

София

Рецензент: 

(проф. д-р Силвия Трифонова-Праматарова)